

Mirna Bijedić
Gradska uprava Trebinje
Vuka Karadžića 2
89 101, Trebinje
mirnabijedicdc@gmail.com

doi: 10.19090/zjik.2016.383-394
UDK broj: 821.111(73) Anzaldue G.
Originalni naučni rad

ESEJISTIČKI IZRAZ U DJELU GLORIJE ANSALDUE *BORDERLANDS/LA FRONTERA: THE NEW MESTIZA*¹

SAŽETAK: U okviru savremene književnosti često nailazimo na djela koja nije moguće obuhvatiti jednom književnom formom ili žanrom. U takva djela spada i djelo latinoameričke spisateljice Glorije Anzaldue *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* koje se žanrovski može definisati kao roman-esej, jer istovremeno sadrži elemente romana i esejističkog izraza. Uz to, ovo djelo predstavlja i mješavinu poezije, autobiografskog pisanja, istoriografije i magičnog realizma. Međutim, u ovom istraživanju se primarno razmatra upotreba eseja kao oblika ili forme, s ciljem da se pokaže da je Anzaldue pažljivo birala esejistički izraz u nastojanju da što adekvatnije oslika stvarnost latinoameričke populacije, posebno žena, s obje strane američko-meksičke granice. Istraživanjem se zaključuje da, kada je u pitanju pomenuto djelo, esej predstavlja najprirodniji književni i formalni ekvivalent onoj stvarnosti o kojoj Anzaldue piše i da ga ona s namjerom koristi kada govori o svojim ličnim stavovima vezanim za pitanja kao što su istorija, kultura, tradicija, rodne uloge i identitet latinoameričkih etničkih grupa.

Ključne riječi: žanr, forma, roman, esej, Gloria Evangelina Anzaldúa

Uvod

Definicija eseja kao književne forme ili žanra je zadatak na koji su brojni književnici, kritičari, filozofi pokušali dati adekvatan odgovor. Prvi koji su za svoje zapise koristili riječ *esej* su bili francuski pisac Mišel Montenj, a kasnije engleski Fransis Bejkon. Montenj je svoje prve eseje publikovao 1572. godine, dok je Bejkon

¹ Naslov je ostavljen u originalu iz razloga što djelo nije prevedeno na srpski jezik, kao i zbog specifične mješavine riječi iz engleskog i španskog jezika – „borderlands“ i „la frontera“. Obe riječi označavaju pogranični prostor ili granicu.

s objavama svojih eseja počeo nešto kasnije, 1597. godine. Montenjov i Bejkonov pogled na esej se značajno razlikovao, pa danas imamo podjelu na montenjovski i bejkonovski esej. Kod prvoga je esej intiman, neformalan i diskurzivan, dok je kod drugoga sažet, didaktičan i distanciran (Raičević, 2005: 10). Međutim, čini se da se u novije vrijeme jednako prihvataju i Montenjevo i Bejkonovo shvatanje eseja, jer se sve više uvažava i vrijednuje njegova formalna i žanrovska širina. Esaj je bio i predmet rasprave poznatih njemačkih filozofa Đerđa Lukača i Teodora Adorna koji su pokušali dati definiciju ovoga žanra. Tako je za Lukača esej predigra i uvod u visoku estetiku, koju on u prvom redu vezuje za književna djela, pa je za njega esej vrsta književne kritike. Prema Lukačevoj argumentaciji, esej teži i čezne za istinom, ali po svojoj prirodi uvijek govori o nečemu uobličenom i onome što već postoji, tj. esej se po Lukačevom viđenju nalazi u domenu takozvane posredovane stvarnosti (Raičević, 2005: 13). Tako je esej uvijek manje metafizičan u odnosu na filozofsku raspravu, koja nastoji doprijeti do bitka, do konačnih zaključaka o pojavama, čovjeku i postojanju uopšte, dakle, do svega onoga što se samo po sebi za čovjeka uvijek nalazi u „meta“-kontekstu. Za razliku od filozofskih rasprava, esej je stoga uvijek suženiji tj. ne pretenduje da spozna apsolutne i izvorne istine, već razmatra predmete kakvi se autoru čine, što posljedično samom eseju daje subjektivan ton.

Za razliku od Lukača, koji esej veže za posredovanu stvarnost, Adorno smatra da neposredovana stvarnost ne postoji (Raičević, 2005: 14), čime se eseju pridaje veći značaj. Za Adorna ne postoji bitak (Ibid. 15), pa je i uzaludno tražiti ga kroz filozofske rasprave, jer čak i u slučaju da postoji, nemoguće ga je doseći iz perspektive ljudske svijesti. Zbog ovoga, prema Adornu, esej uopšte ne teži da spozna bitak. Adornovom argumentacijom u korist eseja, filozofska rasprava u tradicionalnom smislu gubi na svom značaju, jer postaje gotovo uzaludna u svjetlu nemogućnosti čovjeka da dopre do velikih i krajnjih istina kojima filozofija generalno teži. Možemo reći da esej po svojoj prirodi ne negira niti potvrđuje, on *razmatra* poretke pojavne stvarnosti, i to iz subjektivnog ugla posmatrača, te zbog toga on ne može doseći univerzalnu suštinu niti je to predmet esejističkog pisanja. Esaj, dakle, sređuje i organizuje već postojeće poretke. Ono što kroz čitanje eseja možemo zaključiti jeste da je za mnoge autore ovaj oblik adekvatan način da sagledaju pojavnu stvarnost i događaje, te da ih stave u međuodnos kako bi došli do zaključaka koji zbog subjektivnog odnosa autora nikada ne mogu biti uzeti za apsolutne ili univerzalne.

Kada govorimo o definiciji, esej zbog svoje „elastičnosti“ i danas bježi svakome ko pokuša sažeti sve njegove karakteristike i dati mu konačan oblik. Možemo reći da

je upravo zbog svoje tematske širine, kao i velikog broja specifičnosti (poput neodređenosti, neograničenosti, hibridnosti, subjektivizma i dijalogičnosti), esej postao popularna forma među brojnim piscima koji, odbacujući vjerovanje u jednu apsolutnu istinu, kroz esej nastoje istražiti i ispitati. Prema Montanju, koji je prvi koristio ovu riječ, esej u suštini predstavlja svojevrstan ogled. Možemo se složiti i reći da esej jeste vrsta ogleada, i, zaista, njegova forma se odaje kao vrlo eksperimentalna što zbog tematske raznovrsnosti, što zbog njegove hibridnosti, jer esej istovremeno može da sadrži mnoštvo formalno, žanrovski i tematski različitih elemenata. Tako u njemu možemo identifikovati elemente koji se oslanjaju na književnost, kritičku misao i argumentaciju ili čak filozofsko izlaganje. Takođe, esej se kao žanr uvijek nalazi u jednoj međuzoni, na granici između različitih naučnih i umjetničkih oblasti. Zbog temeljenja na prostoru kontakata, gdje se susreću različitosti, esej tako dobija odrednicu neograničenosti, pa shodno tome pruža beskonačnu slobodu autoru pri ispitivanju, eksperimentisanju i izražavanju. Ono što esej dijeli od kritike ili filozofske rasprave jeste umjetnička sloboda koju, u manjoj ili većoj mjeri, svaki esej očitava. Jasno je da tamo gdje postoji umjetnička sloboda, postoji i svojevrсна igra autora, pa se možemo složiti da je esej takođe „virtuozna igra kritičkog duha, krhke ljudske subjektivnosti“ (Raičević, 2005: 18).

Za razliku od naučnih tekstova u kojima se obično suočavamo sa nastojanjima da se zadrži objektivni pristup predmetu rasprave, esej odbacuje objektivnost kao nužnost i naslanja se na subjektivnost kao jednu od svojih suštinskih odrednica. Ovim esej ulazi u sferu individualizma, gdje esejističko razmatranje postaje individualna i intimna kategorija usmjerena na predmet posmatranja isključivo iz ugla autora, kome je u okviru „neuhvatljivosti“ esejističkog izraza data velika istraživačka, umjetnička i mislilačka sloboda. Kako Jadranka Božić zaključuje, esej je „vječna slava individualnom, slobodnom, razigranom duhu“ (Božić, 2005: 231). Božić dalje kaže da je esej usmjeren isključivo na samootkrivanje i samodokazivanje individualnosti, jer čovjekovo „ja“ nije svodivo na opšte i objektivno. Međutim, ona takođe tvrdi da to „ja“ nije opsjednuto sobom, već je u pitanju „ja“ koje „ispovjeda sebe na način onog svjedočenja o svijetu u kome se osjećaji i misli, čitave ravni, mješaju i stapaju, ali čuvajući svoja osnovna svojstva“ (ibid.). Upravo zbog ovih karakteristika esej je postao popularna forma kod brojnih savremenih pisaca među koje spada i Glorija Ansaldo (1942–2004), američka spisateljica meksičkog porijekla, teoretičarka, feministkinja, zagovornica ženskih i LGBT prava, čiji će roman-esej ovdje biti predstavljen.

Esej je pogodna žanrovska i formalna podloga za savremeno poimanje svijeta ponajviše zbog svoje fragmentisanosti, jer se suprotstavlja svakoj cjelovitosti, apsolutnom i konačnom. Kao takav, ovaj formalni oblik uvijek ostaje fragment u pokušaju da se istraži ono što je predmet istrage. Upravo zato što se savremeno bivstvovanje bazira na jakom osjećaju fragmentisanosti, esej u postmodernoj književnosti postaje idealno oruđe za prenošenje slike o izdijeljenoj i fragmentisanoj stvarnosti, kao i onom univerzalnom osjećanju neshvaćenosti i neartikulisanoj modernog čovjeka u tokovima savremenog svijeta. Tako često, u postmodernističkom smislu, esej postaje slika fragmentisane postmoderne stvarnosti. Nadalje, esejista kroz svoje pisanje traga za vrijednostima, pa čak i ako dođe do kakvih zaključaka, mi ih nikada ne prihvatamo kao apsolutne istine, jer je esej subjektivna percepcija stvarnosti i snažno se suprotstavlja postojanju univerzalne istine i konačnog stanja. Božić objašnjava da se esejista odriče totaliteta apsolutnog sistema, ali da ipak uvijek izražava težnju i u svojim snovima gaji predstavu o beskrajnom sistemu do koga će možda uspjeti da dođe, pa tako apsolut potajno postaje stalno iskušenje za esejistu (Božić, 2005: 233). Autor eseja u svom esejističkom posmatranju obično priznaje polaritete, varijacije, paradokse, raslojavanja – jer je i sama forma kojom se služi upravo takva: istovremeno neodređena i sveobuhvatna. Zbog ovih karakteristika, esej je u značajnoj mjeri eksperimentalna forma koja trpi improvizaciju. Ako bismo esej upoređivali sa nekim drugim umjetničkim izrazom, onda bi njegov ekvivalent u muzici zasigurno bio džez koji, poput Ansalduinih eseja, u suštini nije ništa drugo do izraz i refleksija života (u slučaju džeza život Afroamerikanaca) zasnovanog na improvizaciji i eksperimentalnosti koji su posljedica raznih istorijskih i kulturnih uticaja na ovu etničku skupinu. U oba slučaja, i autor eseja i izvođač džeza je virtuoz koji koristi formu koja nije striktno određena i ograničena strogim pravilima.

Treba napomenuti da je unutar latinoameričke književnosti tradicija pisanja eseja, kao i drugih književnih oblika, uglavnom bila tretirana kao „muška aktivnost“ (Pasten, 2001: 104), čime se unutar književnog konteksta negirao ženski spisateljski glas. Međutim, do promjene je došlo posljednjih dekada kada se unutar postojećeg socijalnog okvira Latinske Amerike žena bolje pozicionirala, i ušla u javnu sferu, a u književnom smislu postala dio savremenog književnog kanona. Tako su se ubrzo brojne latinoameričke spisateljice poput Gabriele Mistral, Viktorije Okampo i Rosario Fere okrenule pisanju eseja, jer su prepoznale ovaj žanr kao idealnu podlogu za nesmetano iznošenje ličnih stavova i razvoj ideja. Ovakvo nešto se dogodilo upravo zbog toga što esej ima potencijal za razmatranje širokog dijapazona pojava i

tema. Stoga, Ajlin Bojd Sivert tvrdi da esejistički diskurs „doziva spisateljice svojom formom ili nedostatkom iste“, dok Ejmi Kaminski kaže da „potencijalna transgresivna priroda eseja upućuje da on pripada kategoriji ‘ženskog’, odnosno tom eluzivnom prostoru negacije i različitosti“ (ibid.).

Esejistički izraz u djelu *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*

Roman-esej *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*² objavljen je 1987. godine i od tada je predmet proučavanja različitih naučnih disciplina poput kulturoloških i rodni studija. Djelo samo po sebi čitaocima ne nudi radnju u konvencionalnom smislu, već je sadržinski višeslojno, odnosno s jedne strane se intenzivno bavi ličnim Ansaludinim imigrantskim iskustvima u SAD-u, a s druge meksičkom tradicijom, historijom, kulturom i mitologijom koje Ansaldua stavlja u spregu sa dominantnom anglotradicijom, pri čemu u kontinuitetu obrađuje i pitanja vezana za položaj Latinoamerikanki s obje strane američko-meksičke granice. Prenoseći nam lična iskustva, Ansaldua u djelu govori iz perspektive 80-ih godina XX vijeka, a prostorno sa granice SAD-a i Meksika koju, kao pripadnica šeste generacije meksičkih imigranata u SAD, i sama nastanjuje.

U strukturnom smislu, *Borderlands/La Frontera* se sastoji iz dva dijela. Prvi dio obuhvata sedam poglavlja od kojih svako poglavlje možemo posmatrati kao zaseban esej koji je tematski različito postavljen, a svaki odlikuje višežanrovska struktura. U drugom dijelu romana, Ansaldua predstavlja pjesme koje su takođe vezane za teme latinoameričke tradicije, historije, identiteta. Kada govorimo o prvom dijelu, Ansaldua u prvom licu, iz ličnih vizura, govori o najdelikatnijim pitanjima koja se tiču njenog naroda i rodnog pozicioniranja. Unutar ovoga dijela, evidentna je sklonost autorke ka književnom, odnosno žanrovskom eksperimentisanju, pa u esejima nailazimo na segmente iz mitologije drijevnih Asteka, elemente biografije, historiografije, poezije. Kada je riječ o žanrovskim odrednicama, i sama autorka svoje djelo definiše kao „autoistorijsku teoriju“ u kojoj se kulturna i lična biografija miješa sa elementima memoara, latinoameričke usmene tradicije (koja inače zauzima posebno mjesto u latinoameričkoj književnosti), mitskih priča, historiografije (Nelson 2005: 171). Dakle, njeno djelo je sublimacija ličnog i opšteg u okviru koga Ansaldua pokušava ispitati korelaciju i dovesti u odnos subjektivni, lični stav i osjećanje sa svim onim što joj dominantni anglosistem nameće kao objektivno i

² U daljem tekstu korišće se skraćeni naziv djela: *Borderlands/La Frontera*.

istinито. Tako, Tara Lokart tvrdи da Ansaldua kroz hibridne eseje nastoji ponovo povezati kulturološku teoriju, istoriju, pisanje i *sebe* ("Revising the Essay", 124).

Zbog karakteristike da ne teži apsolutnim istinama nego individualnim zaključcima do kojih autor samostalno, na osnovu svojih ličnih opažanja dolazi, esej kao forma ili žanr je za Ansalduu idealna podloga da slobodno govori i istraži pitanja koja su istorijski posmatrano mučila Latinoamerikance kao naciju – od onih koji žive u Latinskoj Americi, pa do onih koji su usljed migracionih talasa napustili kontinent i naselili prostor SAD-a. Gloria Ansaldua u djelu *Borderlands/La Frontera* ujedno govori i o jednim i o drugim, prenoseći nam svoju tačku gledišta o pitanju latinoameričkog identiteta, posebno o položaju latinoameričkih grupa u SAD-u, pitanjima vezanim za tradiciju i kulturu, te onima koja se vežu za položaj latinoameričkih žena u anglodruštvu. Kako ona tvrdи, latinoamerički identitet je duboko izdjeljen i fragmentisan usljed različitih istorijskih okolnosti poput migracija koje su uticale na kulturološki razvoj same grupe i pojavu hibridnih identiteta kod brojnih Latinoamerikanaca. Esej, kao hibridna i fragmentisana konstrukcija, tako u potpunosti odgovara sadržini koju Ansaldua iznosi, pa možemo slobodno reći da njen roman-esej odražava hibridnost i fragmentisanost latinoameričke stvarnosti. Stoga, forma i žanr za Ansalduu nisu samo okviri u koje ona smješta sadržinu, već funkcionišu i na višem nivou tj. kao odraz životne fragmentisanosti ove populacije. Dakle, čini se da Ansaldua nije slučajno odabrala esej da iskaže svoje gledište o pomenutim pitanjima, jer esej, kao vječni hibrid i fragment, za nju je u stvari formalna refleksija „isprekidanih“ i hibridnih latinoameričkih identiteta. Drugim riječima, esej u ovom slučaju korespondira fragmentisanoj stvarnosti. Ovdje se potvrđuje ono o čemu Božić govori kada polemիše o formи eseja kao prirodnom izrazu života: „Kao još ne-forma, esej je prirodniji izraz životne mnogostrukosti nego što je to jednoznačnost prepoznatljivih oblika (poput tradicionalnih žanrova)“ (Božić, 2005: 231). Ako uzmemo u obzir ovu tvrdnju, onda je esej kao forma i žanr prilagođeniji i prirodniji izraz za fragmentisanu stvarnost i život latinoameričke populacije na prostoru SAD-a.

Ansalduin roman-esej *Borderlands/La Frontera* predstavlja i svojevrstan eksperiment u kome autorka traga za svojim i kolektivnim „ja“, pri čemu eksperimentalna forma eseja omogućava potpunu slobodu, pa esej kao forma za nju postaje uslov pisanja. Ovo djelo možemo okarakterisati i kao književni ogled u kome autorka pokušava pronaći adekvatne predmete identifikacije za sebe kao pripadnice meksičke etničke skupine, odnosno žene latinoameričkog porijekla koja živi na prostoru SAD-a. Jasno je da esej, kao oblik koji dozvoljava

eksperimentisanje, improvizaciju i individualizam, omogućava autorki da unutar društvenog poretka, kakvog ga ona vidi i doživljava, rekonstruiše i smjesti sebe. Upravo zbog toga Ansalduin roman-esej poprima one karakteristike montenjevskog *ogleda* u kome se ispituje i razmišlja o sebi i životu u okviru postojećeg društvenog diskursa. U pokušaju da razloži i ponovo složi sliku o sebi i pripadnicima latinoameričke skupine, Ansaldua pribjegava esejističkom prikazu u kome nastoji pronaći adekvatnije predmete identifikacije u odnosu na one koje nudi zapadnjački svijet.³ Čini se da Ansaldua već na samom početku zauzima stav da između subjektivnog osjećaja i objektivnog stanja nema puno koherencije, pa odlučuje bolje i drugačije pozicionirati subjekat unutar onoga što se nudi, a u ovom slučaju se nudi jedino stvarnost koju kreira dominantni autoritet. Kada kažemo stvarnost, onda se u konkretnom slučaju misli na postkolonijalni diskurs XX vijeka u SAD-u, u okviru koga se etničke skupine poput latinoameričkih i dalje nalaze na društvenim marginama unutar dominantnog anglosistema, koji sebe najčešće predstavlja kao jedini racionalni autoritet. Kako bi demarginalizovala i repozicionirala podređeni subjekat, tj. sebe i pripadnike latinoameričkih etničkih grupa unutar dominantnog sistema, Ansaldua koristi esej kao sredstvo ispitivanja, traganja i eventualnog pronalaženja novoga „ja“, istovremeno ličnog i kolektivnog, oslobođenog od svih predstava koje je kreirao dominantni sistem SAD-a. Tako njeni eseji prerastaju u težnju da „ja“ doživi preporod i u kontekstu novih postavki se adekvatno pozicionira.

Ako smo ranije rekli da svaki esej predstavlja ujedno i put do pojedinačnih zaključaka, koji po prirodi nikada nisu apsolutni i konačni, onda je jasno da je esejistički oblik prigodan za Ansalduinu potragu i repozicioniranje subjekta unutar društvenog sistema. Tradicionalne književne forme i žanrovi su za Ansalduu nedovoljni okviri da obuhvati sve aspekte koji joj pomažu na putu rekonstrukcije identiteta – tom izazovu koji ova autorka ambiciozno postavlja pred sebe. Autorka rješenje pronalazi u esejističkom pisanju koje, kao nekonvencionalan književni oblik, omogućava koegzistenciju i sažimanje suprotstavljenih strana. Dakle, Ansaldua u esejima vješto eksperimentiše i ispituje da li su ponuđeni zapadnjački društveni obrasci odgovarajući temelji za razvoj ličnog i kolektivnog unutar

³ U kontekstu razmatranja Ansalduinog djela, važno je naglasiti da se, kada se kaže „zapadnjački svijet“, misli na prostor Sjeverne Amerike, jer zapadnjački svijet u savremenom poimanju više ne obuhvata samo Evropu, već i Sjevernu Ameriku i ostale razvijene zemlje koje stoje nasuprot zemljama tzv. Trećeg svijeta.

postkolonijalnog diskursa. Kako u esejima prikazuje, zapadnjački sistem nije toliko obuhvatan i širok da bi mogao podržati i aspekte drugih kultura i tradicija, tj. svega onoga što je *drugo* i *drugačije* u odnosu na dominantni diskurs SAD-a. Stoga u esejima autorka kreira novi prostor čija manifestacija nije samo fizička (granica SAD-a i Meksika) već i psihološka, i naziva ga „Borderlands“ (granica, pogranični prostor). „Borderlands“ je za autorku, osim fizičkog, i kognitivni prostor koji omogućava implementaciju tradicionalnih latinoameričkih vrijednosti u onu stvarnost latinoameričkih etničkih skupina koje nastanjuju pogranični prostor SAD-a i Južne Amerike. Drugim riječima, za Ansalduu je „Borderlands“ prostor koji omogućava sublimaciju njene meksičke kulture i savremene kulture SAD-a. Jasno je da, stvarajući ovakav pogranični prostor, Ansaldua dovodi u jednu ravan sistem SAD-a i sisteme marginalizovanih etničkih grupa poput meksičke, čime umanjuje razlike među njima i stavlja sisteme i vrijednosti marginovanih etničkih grupa u ravnopravniji položaj sa sistemom i vrijednostima SAD-a.

„Borderlands“ za Ansalduu nije ništa drugo do prostor kontakta, baš kao što je to esej. Kao takav, pogranični prostor omogućava subjektu da se identifikuje sa aspektima iz oba sistema, bez bojazni da će prihvatanjem jednog morati odbaciti drugi. Drugim riječima, Ansaldua usaduje elemente originalne tradicije i kulture u pojavnu stvarnost latinoameričke skupine, opirući se tako opresivnom modelu zapadnjačke kulture SAD-a. U izazovu da unutar suprotnosti omogući podijeljenom subjektu da pronađe predmete identifikacije, autorka ponovo oživljava zaboravljene mitske figure iz latinoameričke kulture koje jedine mogu biti odgovarajući predmet identifikacije Latinoamerikancima, a posebno ženama latino porijekla. Ona ih u esejima predstavlja kao figure koje moraju biti ponovo oživljene iz razloga što anglokultura SAD-a, zbog svih različitosti između etničkih skupina koje nastanjuju ovaj prostor, ne može i ne nudi univerzalne predmete identifikacije, već primorava etničke manjine (poput Latinoamerikanaca u SAD-u) da joj se prilagode. Rezultat ovoga su, naravno, „pokidani“ identiteti pripadnika etničkih manjina koje, Ansaldua u svojoj esejističkoj potrazi uporno pokušava rekonstruisati tako što nudi nove-stare reference iz latino kulture na koje bi se pripadnici ove skupine trebali osloniti kada je u pitanju homogenizacija kolektivnog identiteta.

Pored toga što eseji služe za razmatranje ključnih kulturoloških pitanja, oni autorki služe i kao okvir za svojevrsnu feminističku pustolovinu. Po opredjeljenju pripadnica feminističke skupine spisateljica i zagovornica LGBT prava, Ansaldua kroz eseje govori i o problemima i pravima latinoameričkih žena. Eseji joj, dakle, i u ovom smislu pružaju odgovarajuću podlogu za preispitivanje pozicije

latinoameričke žene iz perspektive podređenog. Odbacujući onu popularnu feminističku teoriju koja tretira isključivo položaj žena pripadnica bijele rase, autorka u svojim esejima izlaže problematiku vezanu za život savremene latinoameričke žene u patrijarhalnom društvu, kako latinoameričkom tako i u društvu SAD-a. Primjera radi, u drugom eseju autorka otvoreno govori o potčinjenom položaju žena u latinoameričkoj kulturi u kojoj je izražen kult muške snage, poznat i kao „mačizam“, prema kome muškarci zauzimaju tradicionalnu ulogu zaštitnika doma, porodice i žena. Međutim, autorka tvrdi da upravo ovaj tradicionalni latinoamerički kult ograničava i zatvara žene unutar njihovih tradicionalnih uloga i potčinjenog položaja. Nastojeći da opiše taj položaj, autorka kaže da se u njenoj kulturi od žene zahtijeva da bude nesebična, požrtvovana, poslušna i da radi ono što joj muškarac kaže (Anzaldúa, 1999: 40). Prema Ansalduinom daljem izlaganju, kult mačizma je posebno izražen kod latinoameričkih muškaraca koji nastanjuju prostor SAD-a, jer su se oni pod uticajem siromaštva, rasizma i opšte nemoći osjećali inferiornim i onesposobljenim, pa su frustraciju proizašlu iz društvene neprilagođenosti usmjerili na svoje žene (Anzaldúa, 1999: 105). U nastojanju da pronađe alternativna rješenja za unapređenje položaja latinoameričkih žena s obje strane američko-meksičke granice, Ansaldua u djelu pokušava identifikovati i oživjeti prisustvo latino žena kroz istoriju. Da bi to postigla, ona se oslanja na legendarne i mitske slike latinoameričkih žena poput La Ljorne, La Malinče i Koatlik koje, u kontekstu novog posmatranja autorke, podliježu transformaciji i postaju novi subjekti identifikacije latinoameričkim ženama. Tako kroz eseje autorka stvara novu žensku svijest koju naziva „Svijest nove mestice“.⁴ Ovu svijest odlikuje mentalna podijeljenost i kognitivna granica uspostavljena kod svih Latinoamerikanki uglavnom zbog jakih uticaja indijanske i anglokulture, usljed čega su Latinoamerikanke koje naseljavaju pogranični prostor mahom razvile hibridne identitete.

Treba spomenuti i to da, oživljavajući ženske figure iz mitologije Asteka, Ansaldua u djelo uvodi magični realizam kao sastavni dio svojih eseja. Inače, ovaj žanr je veoma popularan u latinoameričkoj književnosti, u kojoj imamo niz primjera upotrebe magičnog realizma, a jedan od najistaknutijih je roman *Sto godina samoće* autora Gabrijela Garsije Markesa. Magični realizam je žanr u kome se magični elementi gotovo nerazdvojivo prepliću sa onim stvarnim. Prema mišljenju

⁴ „New mestiza“, odnosno „nova mestica“ je žena latinoameričkog porijekla koju odlikuje hibridna svijest i bivstvovanje na kognitivnoj granici između dvije kulture, istorije i tradicije – latinoameričke i angloameričke.

teoretičara i postkolonijalnog kritičara Stivena Slemona, magični realizam predstavlja borbu između suprotstavljenih strana – magičnog i stvarnog, gdje su obe strane potpuno zatvorene u dijalektičkom odnosu neprestane borbe (Slemon, 11). S obzirom na to da se zasniva na sprezi suprotnosti, magični realizam savršeno ilustruje stvarnost latinoameričkih etničkih grupa u SAD-u i opisuje odnos latinoameričkog i anglosistema vrijednosti. Međutim, Ansaldua takođe koristi magični realizam u svojim esejima kako bi podsjetila da su magični elementi oduvijek bili dio latinoameričke tradicije i da se oni ne smiju prepustiti zaboravu jer predstavljaju važan dio latinameričke kulturne baštine. Upravo zbog ovoga autorka oživljava pomenute mitske figure i nudi ih kao predmete identifikacije latinoameričkim ženama u SAD-u. Na primjer, u mitologiji drijevnih Asteka Koatlik je predstavljena kao žena-zmija. U njoj se spajaju suprotnosti, jer je ona ujedno otelotvorenje kreativnih i destruktivnih sila, pa kao hibrid, Koatlik može poslužiti za identifikaciju Latinoamerikankama u SAD-u čiji su identiteti takođe izdijeljeni i hibridni. Na ovaj način, uvodeći magični realizam u svoje eseje, autorka pronalazi alternativni put iz „ustaljenog načina postojanja, razmišljanja i osjećanja“ (Tamdgidi, 2006: 276). Put o kome Tamdžidi govori ogleda se upravo u identifikaciji sa mitskim figurama ili čak alternativnoj svijesti *Nove mestice*, koja je, poput magičnog realizma, zasnovana na suprotnostima i hibridna, te kao takva predstavlja gotovo nadrealnu pojavu. U tom smislu, Ansalduinu *Novu mesticu* možemo posmatrati i kao magičnu figuru smještenu u stvarno okruženje.

Shodno svemu što je rečeno, jasno je da latino spisateljice, poput Ansaldue, daju nove odrednice eseja u okviru latinoameričke književnosti. U tematskom smislu, spisateljice latino porijekla uvode nove teme koje su uglavnom vezane za položaj latino žene, njen identitet, svijest, stvarnost. Ove teme se unutar eseja odlično uvezuju i uklapaju sa ideološkom kritikom koja jeste jedno od obilježja eseja. Ukratko, kritikujući negativne društvene pojave, poput američkog rasizma i seksizma, te opresivnog patrijarhalnog odnosa prema ženama unutar samih latinoameričkih zajednica, spisateljice poput Ansaldue kroz esej otvaraju novi prostor za društveno pozicioniranje žena. Očit primjer ovoga je poglavlje, odnosno esej „Svijest nove mestice“, u kome Ansaldua predstavlja problem dominantnog patrijarhalnog sistema i položaj podređene žene u odnosu na tradicionalni muški autoritet. Kao što je već rečeno, intimnim tonom i iz lične perspektive, autorka pristupa razmatranju pitanja granične svijesti, hibridnosti, podijeljenosti, ali i daje prijedlog za izgradnju novog identiteta na bazi prihvatanja ovih karakteristika kao

esencijalnih i nužnih dijelova identiteta svake latinoameričke žene. U pomenutom eseju autorka dolazi do zaključka da je identitet Latinoamerikanki moguće rekonstruisati upravo dekonstrukcijom postojećeg identiteta i ugrađivanjem esencijalnih vrijednosti u novi (Anzaldúa, 1999: 102). Jasno je da ovo nije konačan zaključak i jedina mogućnost, niti ga Ansaldo drži apsolutnim. Ono što ona predlaže je jedna od alternativa za repozicioniranje latino žene. Tako možemo zaključiti da i ovaj esej umnogome odgovara onome što je generalno rečeno o eseju, a to je da ne teži apsolutnim istinama. Zaista, Ansaldo nikada izričito ne tvrdi da je njena vizija rekonstrukcije identiteta apsolutna i konačna. Naprotiv, ona identitet žena i etničkih manjina vidi kao fluidnu i promjenjivu kategoriju.

S druge strane, iako ne zagovara istinitost svojih argumenata eksplicitno, glas autorke je u svim esejima vrlo autoritativan, uvjerljiv i sugestivan, pa je, kao posljedica toga, preispitivanje njenih zaključaka ograničeno. Ovim se potvrđuje teza, koju su iznijeli Šols i Klaus, vezana za sugestivnost eseja, koja glasi da je ubjeđivanje ukorijenjena karakteristika eseja kao žanra, odnosno da se u eseju radije predstavlja pogled i stav o nekoj stvari, nego što se predstavlja sama ta stvar (Volridž, 2007: 1). Visok stepen sugestivnosti u esejima je generalno posljedica odnosa autor–čitalac koji je neposredan i blizak, pa tako autor ima veliki uticaj na čitaoca jer u toj relaciji nema trećeg lica, odnosno posrednika. Kako primjećuje književnik i kritičar Agustin Pasten, odnos sa čitaocem je u eseju dijaloški i intiman: „konačni cilj esejiste je da uspostavi intiman dijalog sa čitaocem“ (Pasten, 2001: 105), čime se ostvaruje i vrlo prisna veza autor–čitalac na kojoj se gradi povjerenje. Upravo zbog ovog neposrednog dijaloškog odnosa sa čitaocem, svaki esejista ima veliku moć da ubijedi čitaoca u ispravnost svojih stavova, ali i dalje ubjedljivost njegovih argumenata zavisi od umijeća da svoje stavove predstavi i približi čitaocu.

Na kraju, kada je u pitanju djelo *Borderlands/La Frontera*, možemo reći da autorka, kroz esejistički diskurs, vrlo ekspresivno i sugestivno izlaže kritiku sistema SAD-a i latinoameričkih zajednica u kojima latinoameričke žene zauzimaju podređeni položaj. Pored ovoga, ona iznosi svoj stav o kulturološkim razlikama i marginalizaciji etničkih manjina unutar anglosistema SAD-a. Zbog subjektivnog tona, prenošenja ličnih iskustava, neposredne veze sa čitaocem koju Ansaldo putem eseja uspostavlja, čitalac gradi povjerenje, odnosno počinje da vjeruje i usvaja ono o čemu autorka govori. Međutim, ovo ne bi bilo moguće da Ansaldo ne koristi formu eseja koja joj nudi neograničen prostor za iskazivanje ličnog osjećanja i posredstvom koje autorka stvara prisnost sa čitaocem. Zbog svega ovoga, pri razmatranju Ansaldoinih eseja, Tara Lokart zaključuje da esej kao žanr za Ansaldo

predstavlja ključni tekstualni okvir kroz koji ova autorka proučava epistemološka pitanja vezana za feminizam, pri čemu su njeni eseji hibridni i fluidni upravo poput identiteta žena latinoameričkog porijekla (Lockhart, 2007: 15). U tom smislu, Ansalduin esejistički diskurs u suštini predstavlja tekstualni odjek hibridne i pogranične svijesti Latinoamerikanki, jer unutar samih eseja pronalazimo jedinstvenu hibridnu strukturu izgrađenu na mješavini žanrova, narativnih tehnika, pa čak i jezika, a takva tekstualna hibridnost nesumnjivo postaje pandan onoj stvarnoj hibridnosti latino realnosti.

Zaključak

Zbog svojih žanrovskih specifičnosti poput neograničenosti, neodređenosti, otvorenosti i fragmentisanosti, esej je za Ansalduu postao jedinstven tekstualni prostor u kome može da istražuje i izrazi svoje stavove o realnosti brojnih Latinoamerikanaca s obje strane američko-meksičke granice, obraćajući posebnu pažnju na pripadnice ove skupine. Kao žanr, esej autorki daje slobodu da sa subjektivne distance govori o različitim društvenim pojavama, pri tome ne obavezujući je na objektivnost. Naprotiv, esej nudi mogućnost da autorka, bez ikakvih nametnutih ograničenja, istražuje i zauzme lični stav. Stoga, kao što je ranije spomenuto, Ansaldua u svom romanu-eseju sa subjektivne distance otvara pitanja kulturnog, nacionalnog i ženskog pozicioniranja u dominantnom anglosistemu i govori o pojedinačnim kategorijama poput kolektivnog, ličnog i ženskog identiteta. Kao hibridni oblik, svaki Ansalduin esej u romanu je u stvari formalni ekvivalent svemu onome o čemu govori; npr. hibridna forma eseja se podudara sa hibridnim isprekidanim identitetom, kulturom i tradicijom. Tako, u formalnom smislu, Ansalduini eseji prate ili podržavaju sve ono o čemu ona govori. Drugim riječima, njeni eseji su hibridni ili fragmentisani onoliko koliko autorka želi da prikaže hibridnost ili fragmentisanost latino stvarnosti. U tom smislu, esejistička forma prati i podržava realnost. Za ovu spisateljicu je esej možda i jedini književni medijum kojim uspijeva predočiti sve stvarne pojave koje se, inače, kroz samo jedan tradicionalni žanr ne bi mogle iskazati, jer tradicionalni žanrovi nisu dovoljno obuhvatni za sve ono o čemu Ansaldua govori. Otud unutar eseja nailazimo na elemente poezije, mitskih priči, istoriografije, što dalje sugerise da je ovaj roman-esej suštinski životni izraz, odnosno tekstualna slika života kakav on za Ansalduu i jeste – raznolik, višeslojan i višeznačan. Tako esej, kao hibridni oblik, odgovara životu, odnosno stvarnosti o kojoj Ansaldua piše, te je esejistički diskurs prirodan

izraz koji se ovdje gotovo samostalno nameće kao jedini kojim se može izraziti razmišljanje o pitanjima latnoameričke kulture, identiteta i roda, ispod čega se krije istinska čežnja za ostvarenjem ravnopravnog odnosa u dominantnom anglosistemu.

Literatura

- Anzaldúa, Gloria. 1999. *Borderlands: La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Božić, Jadranka. 2005. „Esej - fikcija unutar istine“. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* (1): 227-249.
- Lockhart, Tara. “Revising the Essay: Intellectual Arenas and Hybrid Forms”
http://d-scholarship.pitt.edu/8509/1/TLockhart_ETD_revisingtheessayPDF.pdf
 (9. VII 2016).
- Lockhart, Tara. 2007. “Writing the Self: Gloria Anzaldúa, Textual Form, and Feminist Epistemology”. *Michigan Feminist Studies* (20): 15-29.
- Nelson, Emanuel. ed. 2005. *The Greenwood Encyclopedia of Multiethnic American Literature*. Vol. 1, London: Greenwood Press.
- Pasten, J. Agustin. "Essayistic Discourse as Literary Autobiography and Feminist Criticism". In: Ferres, Rosario. 2001. *Sitio a eros* and *El coloquio de las perras*.
<http://digitalcommons.unl.edu/modlangspanish/3>
- Raičević, Gorana. 2005. *Eseji Miloša Crnjanskog*. Sremski Karlovci/Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Slemon, Stephen. “Magic realism as Postcolonial Discourse”.
<http://canlit.ca/canlitmedia/canlit.ca/pdfs/articles/canlit116-Magic%28Slemon%29.pdf> . (26.11.2016.)
- Tamdžidi, Mohammed H. 2006. “Anzaldúa’s Sociological Imagination – Comparative Applied Insights into Utopistic and Quantal Sociology”. *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*. Vol. 4. Pp. 265-286.
- Woolridge, Paul. 2007. "Activist Essayism". *Opticon* 1826. (3): 1-6.

Mirna Bjedić

ESSAYISTIC EXPRESSION IN LITERARY WORK OF GLOARIA ANSALDUA
BORDERLANDS/LA FRONTERA: THE NEW MESTIZA

Summary

Within the contemporary literature we often come across works which cannot be encompassed by a single form or genre. Such is the work of Latin American woman writer Gloria Anzaldúa *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza* which, in terms of genre, can be described as a novel-essay because it simultaneously comprises elements of novel and essayistic expression. Additionally, this work represents a mixture of poetry, autobiographical writing, historiography and magical realism. However, this paper primarily considers the use of essay as a form, with the aim to present that Anzaldúa had carefully chosen the essayistic expression in order to present the reality of Latin American population, especially their women, on both sides of American-Mexican border. The paper concludes that, as far as the mentioned work is concerned, essay represents the most natural literary and formal equivalent of the reality which Anzaldúa writes about and that she intentionally uses it when she speaks of her personal opinions related to questions such as history, culture, tradition, gender roles and identity of Latin American ethnic groups.

Key words: genre, form, novel, essay, Gloria Evangelina Anzaldúa